

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Witolda Konopki *Dzieje Kościoła w Toruniu w latach 1945-1992* (Toruń 2018, ss.536). Wydział Nauk Historycznych, Instytut Historii i Archiwistyki UMK

Przedmiotem rozprawy mgr. Witolda Konopki są dzieje Kościoła katolickiego w Toruniu w jego granicach administracyjnych w latach od zakończenia drugiej wojny światowej do reorganizacji struktur diecezjalnych w Polsce, dokonanej mocą bulli *Totus Tuus Poloniae Populus* z dnia 25 marca 1992 roku. Dla omawianego terytorium przyjęto kryterium granic Torunia w ramach administracji państwowej, a więc uwzględniono w rozważaniach nie tylko parafie leżące po prawej stronie Wisły (diecezja chełmińska), lecz także usytuowane po lewej jej stronie, dzielnice miasta: Podgórz, Rudak, Cierpice, Czerniewice i Stawki, do 1992 roku wchodzące w skład archidiecezji gnieźnieńskiej.

Kościół to wspólnota ludzi wierzących, złożona z duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego oraz laikatu - katolików świeckich, którzy w omawianym przypadku miasta akademickiego, w znacznym procencie posiadających wyższe wykształcenie, odgrywają większą rolę w środowiskach kościelnych niż w małych parafiach. W szczególny sposób doktorant ukazał tę rolę omawiając wspólnoty, stowarzyszenia i organizacje oraz zaangażowanie w nich katol. laikatu (rozdz. III).

Stan badań. Toruń, z racji historycznych i posiadania ośrodka akademickiego, posiada bogatą literaturę, także odnoszącą się do dziejów kościelnych. Z powojennej literatury związanej z tematem rozprawy wymienić można artykuł ks. Franciszka Okroya o kościołach dekanatu toruńskiego (ODCh 1959, s. 255-278), a zwłaszcza nowsze opracowania, jak *Diecezja toruńska. Historia i teraźniejszość, t. 15/16/17: Dekanaty toruńskie*, pod red. ks. S. Kardasza (Toruń 1995) i W. Rozyńskiego, *Rozwój sieci parafialnej w Toruniu od średniowiecza do czasów współczesnych* (Toruń 2017), a także doktoranta *Rozwój sieci parafialnej w Toruniu w latach 1945-1992* (Rocznik Toruński, t. 37(2010), s. 99-132). Ponadto większość parafii, zgromadzeń zakonnych oraz wydarzeń kościelno-społecznych doczekała się obszerniejszych lub mniejszych przyczynków historycznych, powstałych po 1990

roku. Nie wyczerpują one podjętego problemu, dlatego Autor sięgnął do archiwów kościelnych diecezjalnych (gnieźnieńskiego i pelplińskiego), parafialnych i zakonnych, także wspomnień. Słabo wykorzystano archiwa parafialne, z których wykorzystano głównie kroniki. Niewątpliwie utrudnione korzystanie z nich wynika z braku ich uporządkowania czy zinventoryzowania i w związku z tym niechętniej postawy proboszczów do ich udostępniania. Ponadto szkoda, że nie zajrzano do teczek parafialnych (1945-1992), przechowywanych w registraturze Kurii Diecezjalnej w Toruniu. Natomiast bardzo szeroko sięgnięto do archiwów państwowych, w tym IPN-u, które jednak nastawione są negatywnie wobec działań Kościoła, choć i tam można znaleźć wiele informacji faktograficznych, których próżno szukać w archiwach kościelnych. Mimo tych uwag, oparcie pracy na źródłach archiwalnych stanowi o jej oryginalności i nowatorstwie. Warsztat badawczy znalazł swe udokumentowanie w bibliografii i przypisach.

Konstrukcja. Szeroki wachlarz i kompleksowy zakres poruszanych zagadnień dziejów kościelnych w Toruniu – parafii, zakonów, stowarzyszeń oraz ważniejszych wydarzeń religijnych i przejawów życia religijnego zdecydował o konstrukcji rozprawy. Pracę podzielono na pięć rozdziałów, ujętych problemowo. W rozdz. I omówiono sieć parafialną nie według dekanatów, lecz jako jedną całość w granicach administracyjnych miasta. Przed wojną działało w Toruniu pięć parafii terytorialnych, jedna organizująca się tzw. kuracja przy ul. Pod Dębową Górą (której po wojnie nie wznowiono) i jedna personalna (garnizonowa). Ponadto funkcjonowały jeszcze dwie parafie, lecz włączono je w granice miasta dopiero po 1951 roku (Wrzosey i Kaszczorek). Zatrzymując się przy parafiach przedwojennych chciałbym sprostować informację, że parafię (kurację) Chrystusa Króla w Toruniu na Mokrem erygował 27 stycznia 1926 nie biskup Stanisław Wojciech Okoniewski, lecz biskup Augustyn Rosentreter, bowiem Okoniewski, koadiutor z prawem następstwa, objął diecezję chełmińską dopiero 4 października 1926, w dniu śmierci Rosentretera. Dynamiczny rozwój parafii nastąpił na skutek poszerzenia granic miasta i rozbudowy nowych dzielnic (np. Rubinkowo I-III, Koniuchy i inne). W wyniku tego w 1992 roku istniało w granicach administracyjnych Torunia 17 parafii terytorialnych i jedna personalna. W rozdz. II zajęto się działalnością duszpasterską, opiekuńczą i szpitalną

zakonów i zgromadzeń zakonnych oraz Instytutu Życia Konsekwowanego. W rozdz. III Autor zajął się stowarzyszeniami, wspólnotami i organizacjami ludzi świeckich, a więc skupiającymi katolicki laikat i przejawami jego działalności dewocyjnej, udziałem w duszpasterstwie akademickim i doształcająco-dyskusyjnym (Klub Inteligencji Katolickiej, Wyższy Instytut Wiedzy Religijnej), czy wreszcie współpracującymi z ówczesnymi władzami państwowymi (Chrześc. Stowarzyszenie Społeczne, Zrzeszenie Katolików Caritas). Układ alfabetyczny jest nieco problematyczny, budzący zapytania, z czego zresztą autor zdaje sobie sprawę. W rozdz. IV omówił ważniejsze wydarzenia religijne w mieście i niektóre przejawy życia religijnego, przy czym z założenia pominięto zwyczajne duszpasterstwo parafialne. Szeroko opisano procesje Bożego Ciała organizowane przez ojców redemptorystów, natomiast skromnie potraktowano główną procesję tego święta, wiodącą z kościoła św. Janów do kościoła św. Jakuba i jej trasę prowadzącą ul. Szeroką, później drogą okrężną przez Wały Gen. Sikorskiego. Procesja ta odbywa się od średniowiecza do dziś, z małymi przerwami, zawsze (do 1991) z udziałem biskupów chełmińskich. W ostatnim rozdziale (V) autor omówił w selektywnym wyborze represje wobec Kościoła katolickiego w Toruniu w zakresie tematów poruszanych w rozdz. I-IV, w związku z czym nie uniknięto drobnych powtórzeń.

Rozprawę, oprócz wstępu i zakończenia, uzupełniają tabele statystyczne, wykazy skrótów oraz obszerna bibliografia źródłowa i wykorzystanej literatury, ponieważ wiele z prezentowanych problemów doczekało się większych lub mniejszych opracowań i przyczynków.

Plan pracy jest logiczny, problemowy i, poza sprawami ściśle duszpasterskimi, związanymi z życiem parafii, wyczerpuje kwestionariusz pytań stawianych tego rodzaju opracowaniom. Swe wywody autor skrupulatnie dokumentuje przypisami, które odpowiadają obowiązującym normom. Oparcie pracy na szerokim materiale źródłowym stanowi o jej nowatorstwie. Szkoda tylko, że nie zajrzano do teczek parafialnych, przechowywanych w registraturze Kurii Diecezjalnej Toruńskiej. Język rozprawy jest płynny, komunikatywny. Wywody są logiczne, udokumentowane przywoływanymi źródłami i literaturą przedmiotu, a wnioski o charakterze uogólniającym wynikają z przedstawionych przesłanek. Autor opanował metodę

pisania pracy naukowej i krytykę źródeł. Podkreślić trzeba krytyczne podejście do opinii funkcjonariuszy UB, referujących często stronniczo o wydarzeniach kościelnych, przez konfrontowanie z innymi źródłami. Zresztą posiada już na swym koncie znaczny drukowany dorobek naukowy.

Drobne uwagi historyczne, poza wyżej omówionymi wyżej:

s.103: Dnia 11 maja [1945] Pom. Urząd Wojewódzki w piśmie do administratora apost. diec. chełmińskiej ks. Andrzeja Wronki wyraził zgodę na objęcie byłego ewangelickiego kościoła na Starym Rynku... -- Zapewne chodzi o wik. gen. ks. Leona Kozłowskiego [wówczas także jeszcze prob. par. św. Jakuba w Toruniu], bowiem ks. Andrzej Wronka administratorem diec. chełm. został 15 sierpnia 1945;

s.108: Jezuici organizowali również ogólnopolskie obchody z okazji święta Najśw. Serca P. Jezusa. Pierwsze z nich odbyły się dn. 28-30 czerwca 1946 i wziął w nich udział biskup pomocniczy diec. chełm. ks. Bernard Czapliński... -- Ks. Czapliński od 3 XI 1945 był prob. w Chojnicach, od 15 I 1947 prob. par. św. Janów w Toruniu, a biskupem pomocniczym został mianowany w styczniu 1948 (por. s.295);

s.185: Kazimiera Sienkowska, winno być: Bieńkowska;

s.193: ks. Józef Grochowski, winno być: Grochocki;

s.274: W 1951... procesja do 4 ołtarzy, prowadzona przez ks. kan. Leona Kozłowskiego..., -- ks. L. Kozłowski zmarł w 1948 roku.

s.332: Kościół MB Zwycięskiej znajduje się przy ul. Podgórznej, nie Podmurnej.

Mimo wyrażonych wyżej drobnych uwag krytycznych, rozprawa napisana pod kierunkiem prof. Waldemara Rozyńskiego stanowi oryginalne rozwiązanie naukowe, odpowiada wymogom określonym w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym, dlatego stawiam wniosek o dopuszczenie mgr. Piotra Konopki do dalszych, przewidzianych prawem, etapów przewodu doktorskiego.

ks. prof. dr hab. Anastazy Nadolny

Pelplin, 7 XI 2018